

**ENTORN DE L'ORIGEN
DE LA TEORIA SOCIOCULTURAL.
LA ZONA DE DESENVOLUPAMENT PRÒXIM
EN LA VIDA DE VIGOTSKY
*AROUND THE ORIGIN
OF THE SOCIOCULTURAL THEORY.
AREA DEVELOPMENT NEARER
IN THE LIFE OF VYGOTSKY***

Cristóbal Suárez-Guerrero*

---

doi: 10.7203/anuari.psicologia.15.2.179

Resum

Aquest treball presenta la Zona de Desenvolupament Pròxim (ZDP) en la vida de Lev Vigostky, com el punt d'inflexió en l'origen de l'explicació sociocultural sobre l'origen dels processos psicològics superiors. La ZDP té la capacitat d'entendre aquest salt qualitatiu, en la vida d'aquest autor, ja que rescata el context social i cultural com a part la pròpia explicació del desenvolupament personal que, en el cas de Vigostky, discorre des de l'estètica a la Psicologia emprant la dialèctica com a mètode. Per tant, el paper instrumental de la dialèctica, una formació profundament humanística i la necessitat una resposta nova al problema de la consciència en un moment conceptual i polític crític, porten a Vigostky a configurar una nova aportació, en la història de la Psicologia. Açò és el què es coneix com a teoria sociocultural i fou, en un inici, part de la ZDP en Vigostky.

Paraules clau: anàlisi microgenètic, aprenentatge, teoria sociocultural, processos psicològics superiors, zona de desenvolupament pròxim.

* Correspondència: Cristobal.Suarez@uv.es. Departament de Didàctica i Organització Escolar, Facultat de Magisteri. Universitat de València.

Abstract

This work presents the Area Near Development (ZPD) in the life of Lev Vigostky as the turning point in the origin of the cultural explanation on the origin of higher psychological processes. The ZPD is the ability to understand this leap in the life of this author rescues since the social and cultural context as part of the explanation own personal development, in the case of Vigostky, runs from aesthetics psychology as a method using the dialectic. Therefore, the instrumental role of dialectics, a deeply humanistic training and need a new answer to the problem of consciousness at a conceptual and political critic, carried Vigostky set a new stage in the history of psychology. This is what today is known as sociocultural theory was initially part of the ZPD in Vigostky.

Key words: Microgenetic analysis, learning, sociocultural theory, higher psychological processes, development zone near.

Introducció

Explorar la vida dels científics posa en evidència la fructífera i exemplar existència que moltes vegades exhibeixen les seues biografies i que, sovint, es converteixen en referent a seguir, així com en objecte d'anàlisi (Carrillo, 2013). Però més enllà d'entendre aquestes vides com un exercici solitari, una espècie de desplegament solipsista, és necessari entendre el valor de l'entramat social en què van viure aquestes persones i, amb això, el món d'oportunitats, privacions i influències que van servir de context explicatiu, per a desenvolupar la seua particular circumstància de vida i, des d'allí, els seus productes intel·lectuals.

Aquesta imbricació entre entorn i desenvolupament intel·lectual la trobem en esbrinar la vida del psicòleg bielorús Lev Semionovitch Vigotsky.¹ No obstant això, no es busca exposar anecdòticament els passatges de la seua vida, sinó usar aquests per a entendre amb les seues pròpies categories –que busquen explicar l'origen social de la ment– com les persones, en interacció amb altres, desenvolupen una particular cognició, com a resposta –reelaboració– als dilemes del seu temps. En altres paraules, s'intenta recórrer part de la vida de Vigotsky, emprant els productes conceptuals que la seua pròpia vida va engendrar,

1. En el present treball s'opta, front a la variada escriptura que apareix a la seua bibliografia com Vygotsky, Vygotski o Vigotskii, seguir la recomanació d'Hernández (2000, 211) de Vigotsky.

per a posar en evidència amb la pròpia vida usada de manera instrumental, la forma en què les persones s'apropien i desenvolupen noves respostes, a partir de l'entorn social i cultural. El que avui es coneix com a teoria sociocultural (Hernández, 2000; Wertsch i Tulviste, 1992; Wertsch, 1988) fou, en un inici, part d'un procés de reconstrucció dels problemes conceptuals que li va tocar encarar a Vigostky.

Per a comprendre la teoria sociocultural de l'aprenentatge amb major profunditat cal explorar la vida del seu pioner; es tracta d'entendre la vida del creador per a entendre la seua obra. Aquesta exigència condueix al què es pot anomenar, encara que sone cacofònic, una exploració sobre l'origen de les preocupacions en l'origen dels processos psicològics superiors. Un tal punt de partida està en la Zona de Desenvolupament Pròxim (ZDP) que experimentà Vigostky en la seua vida. Però, a més de constatar els diferents llimars conceptuals que recorre aquest autor per a fonamentar la inacabada teoria, és possible emprar –amb una certa «naturalitat»– els propis productes conceptuals de la teoria sociocultural, per explicar el procés de construcció, en la vida de Vigostky. Per tant es busca donar compte, sense pretendre fer un assaig històric, de la ZDP en la vida de Vigostky, com a factor rellevant en la gènesi de l'explicació sociocultural, sobre l'origen dels processos psicològics superiors. Amb la descripció de la ZDP en la vida de Vigostky, a més confirmar els enunciats de la pròpia teoria, s'intenta posar èmfasi en que el context social i cultural no és un decorat en la vida de les persones, sinó part de l'explicació del seu propi desenvolupament.

Vigostky i la teoria sociocultural

De la mateixa manera que la teoria sociocultural no és una teoria recent, tampoc un producte acabat no constitueix l'obra d'una sola persona. En la construcció d'aquesta teoria sociocultural han participat i participen avui molts investigadors.

No obstant això, bona part de l'actual desenvolupament de la teoria sociocultural s'entronca en els plantejaments desenvolupats en la curta, però fructífera, vida de Vigotsky² que data de la segona dècada del segle passat.

En l'actualitat existeixen, almenys, quatre línies de desenvolupament socioculturals que estan en deute amb els treballs de Vigostky: la teoria de l'acti-

---

2. A l'article «*La conciencia como problema de la Psicología del comportamiento*» –ponència sustentada por Vigostky el 19 d'octubre de 1924, quan ja formava part de l'Institut de Psicologia de Moscou–, es troben els fonaments de la recerca del factor social, en l'explicació de la consciència, encara que no presenta les mateixes categories de la teoria, tal com se la coneix avui.

vitat cultural-històrica (Cole, 1999a); els enfocaments socioculturals (Wertsch, 1993); els models d'aprenentatge situat (Llave i Wenger, 1991) i l'enfocament de la cognició distribuïda (Salomon, 2001). Tots aquests autors, segons Daniels (2003: 103) «comparteixen la idea que la teoria desenvolupada per Vigotsky, proporciona un valuós instrument per a estudiar i intentar comprendre els processos de formació social de la ment». Açò és, en l'actualitat, la teoria sociocultural representa un marc explicatiu per a donar compte de l'acció educativa en general i de l'aprenentatge en particular, com a processos interns socialment situats, interactius, mitjançats i distribuïts.

Ja que l'aspecte central de la carcassa teòrica sociocultural, com destaca Rivière (2002: 42), adverteix que allò específicament humà, com la consciència i les funcions psicològiques humanes, «...s'arrelen en l'espai exterior, en la relació amb els objectes i les persones, en condicions objectives de la vida social i no són un resultat de les associacions reflexes d'un cervell sumit en un buit social...», entendre el context social i cultural en la vida de Vigotsky pot oferir pistes interessants –no sols anecdòtiques–, per a validar els seus propis productes conceptuals i entendre millor la teoria.

Una bona forma de desenvolupar-ho és apel·lant a la visió genètica. El mètode genètic o evolutiu, mètode que el propi Vigotsky va proposar (Wertsch, 1988), es recolza en la idea que els processos psicològics superiors només poden ser estudiats per mitjà de l'anàlisi dels tals processos. Es tracta de reemplaçar l'anàlisi dels productes, com pot ser la teoria sociocultural, per una forma d'acostament sobre la forma en què s'han desenvolupat aquests conceptes. Un procés què forma part de la pròpia dinàmica de vida de l'autor i que ací s'intenta entendre, a través de la noció de ZDP. Com ressenya Cole (1999b), «...a Vigotsky li agradava citar l'admonició de Blonski que, per a entendre el comportament, necessitem entendre la seua història...». Aquest treball segueix aquella recomanació.

En suma, la vida de Vigotsky portaria arrelada la pròpia preocupació per explicar l'origen dels processos psicològics superiors, germen de la teoria sociocultural. Aquest fet, la pròpia teoria, representa una resposta al context social i polític que li va tocar viure a Vigotsky, un entorn mediacional propici que va afavorir el sorgiment del seu treball. Vist així, tant l'entorn social com les possibilitats de desenvolupament personal, en la vida de Vigotsky, representen una unitat comprensiva. Aleshores, presentar la ZDP de Vigotsky, com a part de l'explicació sobre l'origen dels processos psicològics superiors, que al seu torn explicarien el seu propi desenvolupament personal, pot ser valuós per dos motius:

1. Per explicar el procés pel qual la teoria sociocultural sorgeix com una resposta a una carència conceptual a l'època que, gràcies a Vigotsky, acabaria trencant la tradició i obrint un nou horitzó en l'explicació de la consciència.

2. Per a constatar –validar– que la nova explicació sobre el desenvolupament sorgeix com a extensió de condicions socials i culturals específiques en la vida de Vigostky, fet que va representar la seua pròpia Zona de Desenvolupament Pròxim.

Per tant, la nova resposta sobre la gènesi dels processos psicològics superiors de la teoria sociocultural –producte– es pot explicar des del marc contextual, que la pròpia vida de Vigostky ofereix –procés–. Entre el procés i el producte es destaca el paper de la dialèctica –mètode– com a instrument simbòlic (Kozulin, 2000) de mediació, en la seua obra.

La Zona de Desenvolupament Pròxim en la vida de Vigotsky

La curta vida de Lev Semionovitch Vigotsky va transcórrer entre els anys 1896 a 1934. Naix en la petita ciutat d'Orsha, al nord-est de Minsk, capital de Bielorússia, però la seua vida infantil, adolescent i els inicis de la seua joventut els desenvoluparia en la ciutat de Gomel, en la que el context familiar –d'origen jueu– gaudia d'una destacada posició econòmica i social. El pare va treballar en el sector de la banca i de les assegurances, però estava pròxim al món cultural, ja que per la seua iniciativa es fundà la biblioteca pública de Gomel, mentre que la mare, mestra, destacava pel coneixement d'idiomes i la sensibilitat per la literatura i la poesia. No és res estrany que Vigostky mostrara gran interès pel teatre i la literatura, no sols com a passió intel·lectual, sinó com a concepció d'enfocament de la vida (Wertsch, 1988).

A més de l'estímul cultural de la família, Vigotsky va disfrutar de condicions educatives particulars. Vigostky no anà a l'escola pública i la seua educació bàsica estigué a càrrec d'un tutor privat, Salomon Ashpiz. Aquest professor, que basava la seua didàctica en una versió pròpia del mètode socràtic, tenia com a prioritat l'aprenentatge a través de l'ús independent del pensament. A més d'aquest tutor, el jove Vigostky disfrutava d'un ambient intel·lectual exuberant, gràcies a la influència del seu cosí David Vigotsky, destacat lingüista, molt major que ell, que el portaria per les sendes de la semiologia, lingüística, el teatre i l'esperanto i amb el que sempre va formar un cercle d'intercanvi i discussió intel·lectual. Per a Rivière (2002), David va ser el mentor intel·lectual de Vigotsky, abans del seu viatge a Moscou.

En la Rússia tsarista, a més de viure en zones restringides, pertànyer a una família jueva significava ser subjecte de restriccions ciutadanes, estar condemnat a seguir unes professions específiques i participar de cotes molt baixes d'accés a la Universitat. No és res d'estrany que els pares de Vigostky, per a assegurar-li una vida tranquil·la i una professió respectable, insistiren en què entrara a l'escola de Medicina en la Universitat de Moscou, en 1913, una carrera

que reprendria posteriorment, per la necessitat explicar nerofisiològicament el pensament. No obstant això, Vigostky va substituir els estudis de medicina pels de dret que li proporcionaven un bagatge més coincident amb les seues exigències intel·lectuals. Per tant, va ser en un altre context universitari totalment diferent del de la Universitat de Moscou, que Vigostky va experimentar un major acostament a la literatura i a la filosofia, així com a l'exercici de la seua ment crítica i analítica: la Universitat Popular de Shanyavsky. Aquesta Universitat no estava reconeguda pel tsar Nicolau II, atès l'accent polític contrari als seus interessos, però ensenyaven molts dels millors professors de Moscou. Va ser en aquest entorn acadèmic on Vigostky consolida la seua visió dialèctica de l'home, la naturalesa i la cultura que prendria de Spinoza, Hegel, Marx i Engels i que seria empleada com a ferramenta conceptual per interpretar el món, més que com a dogma ideològic de l'època. Aquest centre, on Vigostky va ingressar amb 18 anys, va ser el context interpersonal acadèmicament potent que marcaria la resta de la seua vida com a home d'humanitats (Müller, 2012).

Kozulin (1994), un dels seus biògrafs més interessants, destaca una sèrie de publicacions a què Vigostky i el seu entorn intel·lectual van poder accedir, en la vida universitària. En destaquen dues: una, la revista liberal «El Pensament Rus», on es publicaven articles sobre filosofia pragmàtica americana, idees religioses entorn d'Emerson, política cultural alemanya o treballs sobre el moviment socialista francès; l'altra, la revista «Problemes de Filosofia i Psicologia», una publicació on podria seguir treballs d'Oswald Kulpe, representant de la Psicologia cognitivista alemanya, Edouard Claparède, de l'escola suïssa, que després seria famosa per Piaget, Pierre Janet de l'escola francesa sobre psicopatologia o Robert Yerkes, de la Psicologia nord-americana.

Un altre punt d'inflexió intel·lectual en la formació de Vigostky va ser el llibre «Pensament i Llenguatge» (1850) –títol que se li va donar al treball pòstum de Vygotsky, encara que ell li donara originàriament «Pensament i parla»– del lingüista ucraïnès Alexander Potebnya. Segons, Müller (2012), gràcies a «...aquest llibre, per primera vegada Vigotsky s'enfronta al problema de la relació entre el pensament i el llenguatge. Un dels plantejaments continguts consistia en el fet que la importància de la forma interna del llenguatge, per al pensament, dóna lloc a les diferents concepcions del món, basades en les característiques del llenguatge (*Sprachliche Weltansicht*) de distints pobles...».

Tota aquesta formació humanista potencià l'èmfasi de Vigostky per l'estètica, la crítica i la teoria literària, que varen ser angulars en la seua vida i via necessària per al sorgiment de la seua preocupació pels processos psicològics superiors. Prova d'això fou la publicació, en 1915 als 19 anys, d'un extraordinari article titulat «La tragèdia d'Hamlet, príncep de Dinamarca», una fita en el seu esdevenidor intel·lectual. La continuació d'aquesta obra fou la base del seu treball titulat «La Psicologia de l'art», que va arribar a ser la seua tesi doctoral

en Psicologia, en 1925. Aquesta línia de treball la continuà amb «Psicologia i art contemporani», de 1927, i «Imaginació i l'art en la infància» de 1930. Aquesta preocupació per l'art desencadenà en Vigostky la necessitat una explicació de la consciència i, amb això, el seu accés a la Psicologia.

En Vigostky, la preocupació per la Psicologia sorgeix per satisfer les necessitats de comprensió de com és que sorgeixen les funcions psicològiques superiors, vitals per a la compressió del llenguatge simbòlic, com és la creació artística. Aquesta tasca estava encara per desenvolupar-se en el camp de la Psicologia, que es trobava escindida en dos fronts irreconciliables: una Psicologia «sense cos» i una altra «sense ànima». Com destaca Rivière (2002), va ser gràcies als interessos estètics i semiològics, els productes més refinats de la humanitat, que Vigostky es formularia la pregunta sobre l'origen de la consciència, a la que es va entregar, posteriorment, de manera plena. En poques paraules, Vigostky arriba a la Psicologia, des de les seues motivacions estètiques.

La seua sensibilitat humanística no va cessar després de la Universitat. Aconseguida la seua graduació universitària (1917), va tornar a Gomel com a professor de Literatura i Psicologia, en les noves condicions sociopolítiques que va propiciar la Revolució d'octubre a Rússia. Gràcies a aquest nou context, i entre 1917 a 1924, Vigostky inverteix la seua activitat intel·lectual, en tres grans sectors: la Pedagogia, l'Art i la Psicologia. Junt amb el seu cosí David, Vigostky donava classes de literatura en una escola per a treballadors, en escoles nocturnes i en facultats per a obrers, a més d'impartir estètica i història de l'art en un conservatori. Com a docent de Literatura i Psicologia ingressa al terreny de l'ensenyança i en la preocupació per l'educació formal. Gràcies a aquest pas, Vigostky va veure en l'escola el mecanisme essencial d'inculturització i humanització i, amb això, va caracteritzar el seu objectiu més pragmàtic: millorar l'escola era millorar el propi home.

A través de les seues moltes conferències sobre Estètica, Història de l'art, Lògica i Psicologia, la direcció del departament de teatre en l'oficina d'Educació Popular de Gomel o la seua participació en la revista literària «Vesrek», on es difonien articles de crítica literària d'avantguarda, els anys post universitaris van ser acadèmicament intensos. Però el més significatiu d'aquests set anys de tornada en Gomel, va ser la creació del Laboratori de Psicologia en l'Escola de Professorat de Gomel. Els experiments realitzats en aquest laboratori constitueixen la base de la conferència «La metodologia de la investigació reflexològica i pedagògica», que Vigostky va impartir en el II Congrés Rus de Psiconeurologia de 1914, a Leningrad. Bona part dels apunts biogràfics sobre Vigostky (Müller, 2012; Baquero, 1996; Kozulin, 1990) coincideixen a assenyalar que aquesta ponència li va permetre donar un gir radical, a la seua expectativa professional i va ser l'inici formal del seu projecte psicològic.

La versió escrita de la ponència es va publicar com «La consciència com un problema en la Psicologia del comportament», en 1925. En aquest treball s'argumenten les incoherències que comet la Reflexologia per explicar una complexitat fora del seu abast, com és la consciència. La consciència, segons Vigostky (1991), exigia una explicació molt més àmplia que la sola concatenació d'estímul i reflexos. Per a Vigostky, els productes simbòlics, rics i complexos com l'art, seguien sense una encertada explicació. Davall aquesta premissa sorgeix la pregunta que motivarà la seua inclinació psicològica: *cóm s'originen els processos de pensament –simbòlics– superiors, com el de la creació artística?* Aquesta pregunta va ser el mòbil que va desencadenar la indagació i el projecte a què Vigostky li dedicara els deu últims anys de la seua vida (González, 2012) i que va abordar a partir d'una compressió històrica i dialèctica com a mètode. En paraules de Rivière (2002: 14-15), «L'anàlisi crítica dels problemes amb els instruments que li proporcionaven la sensibilitat humanística, la tendència a considerar-los des d'una perspectiva històrica amb un enfocament dialèctic, i l'interés pel seu vessant semiològic van ser les premisses, en què es van basar les seues importants aportacions». L'estada a l'Institut de Psicologia de Moscou, des de 1924 fins a la seua mort, representa l'etapa de màxima productivitat, en què Vigostky aprofundeix sobre distints camps del pensament, aparentment dispersos, però des d'una comprensió unitària pròpia del seu enfocament psicològic, com a ciència integradora (Bronckart, 2008). Vigostky desenvoluparà psicològicament el que ja s'havia fonamentat com a problema en aquesta etapa de la seua vida.

Doncs bé, bona part dels subjectes, processos, col·laboracions, ajudes, metodologies i el context social i cultural fins ací mostrat, en la vida de Vigostky caracteritza el que el propi Vigostky denominarà Zona de Desenvolupament Pròxim. Aquest constructe teòric, la ZDP, és una de les idees més concretes del marc sociocultural de l'aprenentatge, respecte a les relacions que existeixen entre el funcionament interpsicològic i el funcionament intrapsicològic. Aquesta idea original s'explica de la manera següent: La ZDP «no és una altra cosa que la distància entre el nivell real de desenvolupament, determinat per la capacitat de resoldre independentment un problema, i el nivell de desenvolupament potencial, determinat a través de la resolució de problemes davall la guia d'un adult o en col·laboració amb un altre company més capaç» (Vigostky, 2000: 133). La ZDP, com a ferramenta de percepció educativa (Baquero, 1996; Newman, Griffin i Cole, 1991), brinda la possibilitat d'entendre el desenvolupament personal com un procés immers en els avantatges que el context inter-subjectiu atorga a l'aprenentatge (Suárez, 2010). D'aquesta manera és possible comprendre que tot allò que s'ha descrit en la vida de Vigostky fins a 1924, en altres paraules el seu Nivell de Desenvolupament Real, va ser necessari per a la irrupció del seu projecte cardinal sobre una explicació més elaborada sobre

l'origen dels processos psicològics superiors: el seu Nivell de Desenvolupament Potencial. En general, la noció de Zona de Desenvolupament Pròxim és un concepte que pot descriure i predir l'explicació social de l'aprenentatge.

*Un nou estadi en la història de la Psicologia,
l'explicació social de la consciència*

Ara bé, la Zona de Desenvolupament Potencial en Vigostky constitueix, en bona mesura, un nou estadi en la Psicologia. La perspectiva sociocultural vigostkyana sorgeix impulsada per dues necessitats concretes. Una era dissenyar una alternativa, una tercera via, al panorama psicològic del seu temps que estava dividida en dos sectors totalment irreconciliables. I l'altra, de caràcter més concret però important, va ser dissenyar una Psicologia marxista. Aquestes dues insuficiències de la teoria del seu temps estimulen en Vigostky l'origen d'una alternativa suggeridora: l'explicació social de la consciència que prompte s'identificaria com a teoria sociocultural.

El quadre en què es trobava la Psicologia en general de l'època, estava marcada pel que el mateix Vigostky qualificava com a crisi i que consistia, substancialment, en una divisió entre una Psicologia sense consciència, sense psique, entregada a l'estudi dels reflexos, que no era capaç d'explicar els aspectes propis de les funcions psicològiques complexos, i una Psicologia subjectiva, sense cos, apartada de tota contaminació material que era incapaç d'explicar, amb objectivitat, les constants de les mateixes funcions psicològiques superiors. És a dir, teníem dos marcs de compressió per a explicar la tasca d'una mateixa ciència psicològica. Per un costat, la Reflexologia, es trobava molt prop d'allò concret, com els reflexos, però molt lluny d'una explicació profunda sobre els processos mentals superiors i, en l'altra vora, la Fenomenologia, que es destacava per posseir una visió subjectiva, de la que era qualificada com a consciència, es trobava molt lluny d'una explicació objectiva o experimental.

Front d'aquest panorama, la tasca que es va imposar Vigostky i els seus seguidors³ va ser, com assenyala Cole (1999b) «...un intent deliberat de combinar les dues psicologies de Wundt, per a crear una Psicologia científica comprensiva». Per a Vigostky, les dues explicacions imperants seguien sense donar compte equilibrat de la seua gran preocupació, que eren els processos psicològics

3. A més dels deixebles directes de Vigostky, com Luria i Leontiev, inicialment i immediatament després Bozhovich, Levina, Morozova, Slavina i Zaporozhets, se sumen noms com J. Wertsch, M. Cole, Y. Engeström, R. Pea, L. Moll, B. Rogoff, V. Jhon-Steiner, J. Bruner, G. Salomon, D. Perkins, A. Brown, A. Kozulin, C. Cazden, E. Forman, J. Tudge, E. Wenger, J. Lave, C. Lizard, Ch. Crook, P. Dillenbourg i T. Koschmann, entre altres investigadors.

superiors. La tasca, era elaborar una explicació dels processos psicològics superiors, sense caure en el terreny de la subjectivitat, pròpia de la introspecció, i del mecanicisme de la Psicologia reflexològica, que els considerava com a reflexos d'ordre superior. Per a poder explicar la consciència sense arribar a ambdós extrems, Vigostky aprofitava la seua formació humanista. Aquesta visió arribaria des de la perspectiva metodològica, basada en la dialèctica (Bronckart, 2008; Cole, 1999b), que no és el mateix que els lineaments ideològics oficials, que el context sociopolític revolucionari de la seua època exigia als seus coetanis, per a postular una Psicologia de compressió marxista.

Breument, els primers intents de construcció marxista de la Psicologia van arribar amb Kornilov (1879-1957), que va iniciar la primera delimitació frontal amb la Psicologia idealista oposant-se, a més, a l'intent reduccionista i mecànic del plantejament «energetista» de Bekhterev. Per a Vigotsky aquesta perspectiva no significava un avanç significatiu en la concreció de cap dels dos objectius que l'inspiraven, ja que era només una mescla harmoniosa de literatura marxista i dades psicològiques. D'altra banda, aquest intent no s'albirava com una teoria sòlida, que explicara els mecanismes a través dels quals la cultura s'instaura com a part de l'individu. Vigotsky estava preocupat per anar més enllà de l'adequació marxista i de la visió passiva del subjecte en la cultura.

Amb la perspectiva metodològica dialèctica, o de comprensió metateòrica (Kozulin, 2000), Vigostky va buscar entendre la forma en què s'originen els processos psicològics superiors. Es podria dir que era un «militant» metodològic, és a dir, Vigostky emprava la perspectiva dialèctica, adquirida en la seua etapa de formació universitària com a estructura de compressió –una espècie d'instrument de pensament– de la realitat i, amb això, buscava distanciar-se d'alguns dels seus contemporanis, que en moltes disciplines, es decantaven per afegir la ideologia imperant a la comprensió de la realitat. Vigostky va apostar per oferir una lectura dialèctica de les coses, mentre que la constant intel·lectual en l'època revolucionària russa era donar una lectura ideològica de la realitat.

Vigostky, més que intentar que la realitat s'assemblara a l'explicació ideològica marxista, va buscar la construcció d'un nou discurs científic, des d'una comprensió dialèctica com a mètode (Rivière, 2002). Per això es pot dir que Vigotsky va ser radical en la seua recerca d'una nova Psicologia i va intentar ser més un creador original –des de la dialèctica– que un intèrpret ideològic. Respecte d'això, Vigostky (2000: 26-27) descriu el seu mètode de treball de la manera següent:

No pretenc en absolut descobrir la naturalesa de la ment, agrupant l'una darrere de l'altra una sèrie de cites. Vull trobar la manera en què ha de construir-se la ciència per a acostar-me a l'estudi de la ment després d'haver examinat de dalt baix el *mètode* de Marx. Per a poder crear semblant metodologia en l'àmbit científic... és necessari descobrir l'essència de l'àrea de

fenòmens donada, les lleis segons les quals aquells fenòmens es transformen, les seues característiques qualitatives i quantitatives i els conceptes especialment importants. En altres paraules, crear el nostre propi *Capital*.

Vigotsky orienta el seu treball des del mètode dialèctic, no des del *corpus* ideològic, com de vegades se li pretén atribuir.

Aquesta concepció, segons Bronckart (2008), va ser una mena de vas comunicant entre l'emergent Psicologia i el materialisme dialèctic, no amb la ideologia, per a la que va emprar l'enfocament genètic –dialèctic– que buscava explicar el desenvolupament del subjecte, emmarcat en la seua història i context. Des d'ací és que s'intenta aconseguir un estadi superior de comprensió en la ciència normal de l'època. La primera conjectura que dóna pas a la configuració d'una solució alterativa al problema teòric sobre la consciència estaria formulada per Vigotsky (1991: 57) de la manera següent: «Tenim consciència de nosaltres mateixos perquè la tenim dels altres i pel mateix procediment pel qual coneixem als altres, perquè nosaltres mateixos respecte a nosaltres mateixos som el mateix que els altres respecte a nosaltres». D'on se segueix que «El vessant individual es construeix com a derivada i secundària sobre la base d'allò social i segons el seu model exacte». Ja des d'aquest treball es pot notar que la comprensió de la consciència per a Vigotsky només era possible entendre-la com a contacte social amb un mateix. Aquest èmfasi posa en evidència la comprensió que la consciència individual és consciència en els altres, no un desenvolupament asceta, sinó una construcció amb altres i viceversa.

Però en aquesta construcció de la Psicologia sociocultural, Vigotsky rep altres influències d'occident –que no era habitual en l'època– amb què va perfilant el seu treball. Fora de la marcada influència de Hegel, que li permet distingir entre home històric i home abstracte, i que al seu torn li aporta el concepte de mediació –*vermittlung*– com el factor de la raó humana que ens separa dels animals, Vigotsky, segons de Pablos (1996), es va nodrir de dues fonts psicològiques de singular calat. A més del ja citat Alexander Potebnya, es destaca el treball de George Herbert Mead (1862-1931), que usant el concepte d'evolució emergent explica la dinàmica de les relacions socials, elaborant per a això categories com el «jo social» o «l'altre generalitzat» amb els que explica el jo com a conseqüència dels processos socials, arribant a afirmar que només s'adapta el que actua, i que la ment és un producte social que es desenvolupa a través del llenguatge que estructura el jo, que no és una altra cosa que allò social dins de l'individu. Com es pot veure Vigotsky, recolzat de totes aquestes premisses conceptuals, irromp en la normalitat psicològica, ampliant la perspectiva de la seua època i, amb això, fonamentant el que avui ja forma part de la normalitat, la teoria sociocultural de l'aprenentatge.

Conclusió

El que en un futur seria la teoria sociocultural va ser, en el període de vida de Vigostky explorat aquí, la seua Zona de Desenvolupament Pròxim (ZDP). Aquesta construcció personal, com a resposta creativa a les condicions socials i culturals pròpies d'una època, forma part de la pròpia explicació i validesa de la teoria –producte– que, gràcies a l'anàlisi microgenètic de la vida de Vigostky –procés– exposat aquí, permet reconèixer el paper de la dialèctica, com la principal ferramenta de mediació sociocultural en la formació d'un nou estadi, en l'explicació de la consciència. Açò és, la dialèctica –no la ideologia marxista– que Vigostky va desenvolupar, al llarg de la seua vida, va ser el filtre conceptual que va catapultar una nova resposta, així com una ruptura amb les explicacions de la seua època, sobre l'origen de la consciència en la història de la Psicologia de l'aprenentatge.

Amb la noció de ZDP es pot valorar l'impacte de les condicions socials i culturals del desenvolupament personal en les històries de vida. A més dels usos educatius que se li pot donar a la ZDP, com per exemple, en l'estimació avaluativa de nivells de desenvolupament, per a potenciar graus de desenvolupament o determinar qui i com estimular la interacció (Wertsch, 1988). Aquesta noció brinda una interpretació del procés de desenvolupament personal entenent, fonamentalment, que la vida mental és vida mental amb altres. Per tant, la ZDP té la capacitat d'explorar la vida de les persones rescatant la seua dimensió social, entesa com el fruit personal de l'activitat intersubjectiva, on la interacció social és considerada *conditio sine qua non* per al desenvolupament dels processos d'aprenentatge. Si es concep d'aquesta manera la realitat interna dels subjectes, la ZDP, és una categoria pertinent per a distingir que les sinergies socials, pensades com a suport o cooperació, són també part de l'explicació, no sols anècdotes històriques, dels productes personals.

Es pot notar que els processos d'apropiació cultural en el sorgiment de la pròpia explicació en Vigostky no són mecànics. Es tracta d'una nova resposta psicològica impulsada per la necessitat explicació estètica. La ZDP de Vigostky discorre des de l'estètica a la Psicologia gràcies a la dialèctica. Aquest és un valor a tindre en compte en la visió interdisciplinària de la Psicologia, ja que com assenyalen Ruiz i Méndez (2001) entendre la concepció vigostkyana significa, a més d'assumir una posició holista sobre les coses, transcendir els marcs del coneixement psicològic per a projectar-se com un paradigma de què pot nodrir-se totes les ciències socials i humanístiques.

L'ús de la ZDP en l'educació (Rogoff, 1993), ja siga en contextos escolars (Coll, Onrubia i Mauri, 2008; Hedegaard, 1993), en la seua articulació entre contextos educatius formals i informals (Moll i Greenberg, 1993), en escenaris socials i culturals més atípics, en el desenvolupament personal (Rodríguez,

2011; Tordera, Potocnik i Peiró, 2010; Suárez, 2004) o en la interpretació del llegat personal, formen part d'una mateixa idea: no es pot entendre el desenvolupament personal al marge de les relacions socials i sense la intervenció dels instruments de mediació cultural. La ZDP afegeix unitat per a entendre el producte, com a extensió del procés social i cultural en les persones.

Referències

- Baquero, R. (1996). *Vigotsky y el aprendizaje escolar*. Buenos Aires: Aique.
- Bronckart, J. (2008). Vigotsky, el devenir de una obra. En Schnewly, B. i Bronckart, J. (coords.), *Vigotsky hoy*, 7-18. Madrid: Editorial Popular.
- Carrillo, J. (2013). De la biografía individual a la biografía colectiva: una experiencia desde la historia de la ciencia, *Erebea. Revista de Humanidades y Ciencias Sociales*, 3, 227-247.
- Cole, M. (1999a). *Psicología cultural*. Madrid: Morata.
- Cole, M. (1999b). Vygotsky a los 100: Teoría cultural-histórica de la actividad como instrumento para el pensamiento, *Psicología y Ciencia Social (Número especial: Psicología Cultural)*, 3(1), 15-27.
- Coll, C.; Onrubia, J. i Mauri, T. (2008). Ayudar a aprender en contextos educativos: el ejercicio de la influencia educativa y el análisis de la enseñanza, *Revista de educación*, 346, 33-70.
- Daniels, H. (2003). *Vigotsky y la pedagogía*. Barcelona: Paidós.
- De Pablos, J. (1996). *Tecnología y educación. Una aproximación sociocultural*. Barcelona: Cedecs.
- González, F. (2012). El pensamiento de Vigotsky: repercusiones y consecuencias ausentes en su interpretación dominante, *Revista Noveduc*, 230, 10-18.
- Hedegaard, M. (1993). La zona de desarrollo próximo como base para la enseñanza, en Moll, L. (comp.). *Vigotsky y la educación. Connotaciones y aplicaciones de la Psicología Sociohistórica en la educación*. Buenos Aires: Aique, 403-426.
- Hernández, G. (2000). *Paradigmas en psicología de la educación*. México: Paidós.
- Kozulin, A. (1994). *La psicología de Vygotski: biografía de unas ideas*. Madrid: Alianza Editorial.
- Kozulin, A. (2000). *Instrumentos psicológicos: la educación desde una perspectiva sociocultural*. Barcelona: Paidós.
- Lave, J. i Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moll, L. i Greenberg, J. B. (1993). Creación de zonas de posibilidades: combinación de contextos sociales para la enseñanza, en Moll, L. (comp.) (1993).

- Vygotsky y la educación: connotaciones y aplicaciones de la psicología sociohistórica en la educación*. Buenos Aires: Aique, 371-402.
- Müller, M. W. (2012). Lev Semionovich Vygotski: notas biográficas, *Revista de Psicología*, 6, 93-111.
- Newman, D.; Griffin, P. i Cole, M. (1991). *La zona de construcción del conocimiento: trabajando por un cambio cognitivo en educación*. Madrid: Morata.
- Rivière, Á. (2002). *La psicología de Vygotski*. Madrid: Visor.
- Rodríguez, R. M. (2011). La enseñanza como práctica cultural en la gestión de aulas diversas, *Enseñanza & Teaching: Revista interuniversitaria de didáctica*, 29(1), 53-70. Disponible en: <http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/0212-5374/article/viewFile/8316/9556>.
- Rogoff, B. (1993). *Aprendices del pensamiento: el desarrollo cognitivo en el contexto social*. Barcelona: Paidós.
- Ruiz, L. i Méndez, L. (2001). *Vygotsky: un horizonte nuevo en las ciencias sociales*. La Habana: Editorial Universitaria.
- Salomon, G. (Comp.) (2001). *Cogniciones distribuidas. Consideraciones psicológicas y educativas*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Suárez, C. (2004). La zona de desarrollo próximo, categoría pedagógica para el análisis de la interacción en contextos de virtualidad, *Pixel-Bit. Revista de medios y educación*, 24, 5-10. Disponible en <http://cvonline.uaeh.edu.mx/Cursos/Maestria/MTE/Gen03/aportacion_teorias_aprend_nt/unidad_3/La_zona_de_desarrollo_proximo.pdf>.
- Suárez, C. (2010). *Cooperación como condición social de aprendizaje*. Barcelona: UOC.
- Tordera, M.; Potocnik, K. i Peiró, J. M. (2010). El paper de la interacció social en el procés de sortida del rol laboral. La jubilació primerenca com a exemple, *Anuari de Psicologia de la Societat Valenciana de Psicologia*, 13(1-2), 195-208. Disponible en: <<http://roderic.uv.es/handle/10550/23166>>.
- Vygotsky, L. (1991). *Obras Escogidas*. Tomo I. Madrid: MED-Visor.
- Vygotsky, L. (2000). *El desarrollo de los procesos psicológicos superiores*. Barcelona: Crítica.
- Wertsch, J. (1988). *Vygotsky y la formación social de la mente*. Barcelona: Paidós.
- Wertsch, J. (1993). *Voces de la mente*. Madrid: Visor.
- Wertsch, J. i Tulviste, P. (1992). L. S. Vygotsky and contemporary developmental psychology. *Developmental psychology*, 28(4), 548-557.